

РОЗДІЛ 1

**ЛЬВІВСЬКИЙ СТАВРОПІГІЙСЬКИЙ ІНСТИТУТ
І РУСОФІЛЬСТВО (XIX – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ)**

У 1772 р. внаслідок першого поділу Речі Посполитої Галичина опинилася у складі Австрійської монархії. Це започаткувало в історії українців Галичини період трансформації національного життя, модернізації національної свідомості, формування політичної та інституційної структури суспільства на підставі вимог нового часу.

Доба національно-культурного піднесення у 40-х роках XIX ст., що сколихнула усі народи Австрійської держави, мобілізувала й галицьких українців до активізації політичного і громадського життя. Невід'ємною частиною революції стали визвольні рухи багатьох національно поневолених народів Східної і Центральної Європи, їхня боротьба за здійснення своїх емансипаційних прагнень та досягнення національної свободи. Звідси пішла назва революції «Весна народів».

Заявили про свої національні права й українці Галичини. У час революційних подій 1848–1849 рр. вони заснували свій перший політичний орган – Головну Руську Раду (ГРР), що оголосила про необхідність поділу Галичини за етнічним принципом на Східну та Західну; заснували періодичне видання «Зоря Галицька»; виступили з вимогами про запровадження демократичних прав і свобод та ін. Виразниками національних інтересів стали духовенство та частина світської інтелігенції, серед яких були чиновники, підприємці та відомі діячі науки, літератури та культури¹ (1/3 діячів ГРР були членами Ставропігійського інституту)². Очолив ГРР єпископ Григорій Яхи-

---

¹ Орлевич І. Ставропігійський інститут у Львові (кінець XVIII – 60-і рр. XIX ст.). Львів, 2001. С. 97–98.

² Там само. С. 152.

мович, єпископ, його заступником став крилошанин Михаїл Куземський. Серед членів Ради були: Іоан Борисикевич, письменник, Михайло Малиновський, Теодор Леонтович, історик Денис Зубрицький, промисловець Іван Товарницький та ін.

Головна Руська Рада, 1848 р.

Світоглядні позиції цих діячів (в українській історіографії часто фігурують як «старорусини» або «святоюрці»³) детермінувалися орієнтацією на Австрійську імперію, яка мислилася ними як природний захисник галицьких українців, вірністю Греко-Католицькій Церкві (ГКЦ) та антипольськістю⁴.

Галицькі українці наслідували процеси, що відбувалися у всіх слов'янських народів Австрійської держави в період на-

---

³ До «старорусинів» чи «святоюрців» належали представники вищої греко-католицької ієрархії, які зосереджувалися довкола митрополичої кафедри церкви Святого Юра у Львові, та окремі світські особи, головне члени Ставропігійського інституту, єдиного на той час слов'яно-католицького товариства галицьких українців (Докладніше див.: Орлевич І. Поняття «святоюрці» в українській історії. *Вісник Львівського музею історії релігії*. 2011. Ч. 9. С. 96–97).

⁴ Серєда О. Українські народовці та польські повстанці в Східній Галичині (1863–1864): таємні контакти та публічні дискусії. *Galicja a powstanie styczniowe*. Warszawa; Rzeszów, 2013. S. 125–134.

ціонального піднесення. Так, 1848 р. ГРР ухвалила рішення про заснування культурно-просвітнього товариства «Галицько-руська матиця» за зразком інших слов'янських матиць, а наступного року було ініційовано створення товариства «Народний дім» (уконституйоване 1872 р.) та спорудження греко-католицького храму (Преображення Господнього). Ставропігійський інститут, «Галицько-руська матиця», «Народний дім», Товариство ім. М. Качковського, засноване 1874 р., у майбутньому слугували інструментарієм для реалізації партійних завдань русофілів⁵.

Складний період націотворення українців позначився пошуком національного проекту, який призвів до кристалізації української національної свідомості та декларацій про право на самостійне існування як окремого народу. Однак перед цим він пройшов складний шлях різних внутрішніх та зовнішніх орієнтацій, обумовлених складністю перебування в чужих політичних державних утвореннях. Однією з контрверсійних сторінок галицьких українців є зародження та діяльність русофільського руху.

Львівський Ставропігійський інститут та русофільство. Зародження русофільства в Галичині пов'язане з найдавнішою світською інституцією українців Галичини – Ставропігійським інститутом (правонаступником Львівського Успенського братства), який до 1848 р. був єдиною організацією української світської інтелігенції в Галичині, об'єднував у своїх лавах осіб різних національно-політичних орієнтацій, нерідко з відмінними ідеологічними переконаннями, що співіснували та співдіяли в галицькій українській суспільності протягом усього ХІХ ст. і внаслідок взаємодії яких відбувалося становлення модерного українського національного руху.

---

⁵ Детальніше див.: Орлевич І. Товариство «Народний дім» у Львові в 1941–1921 роках. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2008. Вип. 16. С. 275–288; Орлевич І. Львівський Ставропігійський інститут (1914–1925). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2009. Вип. 18. С. 153–169.

Цьому сприяли формально аполітичний характер Інституту, а також постійно присутня в національному русі галицьких українців теза про потребу національної солідарності усупереч колонізаційним процесам.

Будинок Львівського Ставропігійського братства. Художник Ф. Ковалишин, 1902 р. (Графіка, Львівський історичний музей)

Водночас саме в цей період відбулася поступова зміна сповідуваного як офіційна ідеологічна платформа Ставропігійського інституту австрофільства на русофільську орієнтацію. Відтворення цього процесу дає чимало матеріалу для осмислення складних і неоднозначних процесів націотворення. Найдавніша українська інституція з 300-літньою історією несла в собі великий заряд консервативних традицій: політичних, мовних, релігійних, культурних, на базі яких, власне, і сформувалася русофільська ідеологія. Вона склалася внаслідок трансформації цих традицій у нові умови і була

спрямована на консервацію оберненого в історичне минуле староруського «архетипу»⁶.

Чинники, які сприяли формуванню галицького русофільства, назагал відомі і не викликають заперечень. Це – ферментація староруських консервативних середньовічних ідей, слов'янофільських впливів, антипольської опозиційності, втручання зовнішніх політичних чинників (польських, австрійських, російських), протистояння з альтернативною українською національною ідеєю, виразником якої стали народовці.

Залежно від питомої ваги кожного з компонентів на різних історичних відтинках часу русофільство мало свою специфіку:

– 1848–1867 рр. – період ферментації патріотичних староруських ідей і пошуки шляхів їхньої трансформації відповідно до умов Австрійської монархії;

– 1867–1882 рр. – наростання полонофобських тенденцій і поширення панросійських впливів на ґрунті змагань із модерним світоглядом народовців, унаслідок якого останні здобули переваги; 1882 р. став переломним і з огляду на належність Львівської Ставропігії до церковної структури; він розмежував відтинки ідейної єдності й співпраці з вищою ієрархією ГКЦ та етап ідейних протистоянь, пов'язаний з модернізацією церковного життя та національно-політичної програми церкви;

– 1882–1892 рр. – гостра конфронтація з народовцями, відмова членів Інституту від будь-якої співпраці з ними;

– 1892–1906 рр. – період суспільної депресії; втрата впливів русофільської течії на противагу народовцям;

– 1908–1914 рр. – розкол русофільства на «старо» і «новокурсників», радикалізація руху і підтримка обома течіями російської влади в роки Першої світової війни.

Правовий статус Ставропігійського інституту на момент революції 1848 р. забороняв йому політичну діяльність. Але, як свідчать протоколи засідань і загальних зборів, у його стінах усе ж обговорювалися політичні проблеми. Більшість петицій і по-

⁶ Див.: Киричук О., Орлевич І. Львівський Ставропігійський інститут (1788–1914). Роль у суспільно-політичному, культурному та релігійному житті українців Галичини. Львів, 2018. 288 с.

дань до цісаря від імені галицьких українців писали саме члени Ставропігії: Б. Дідицький, І. Шараневич, А. Петрушевич, Л. Павенцький. У Ставропігійській друкарні публікувалися всі відозви до українців Галичини. Тут також виходив часопис «Зоря Галицька» – орган ГРР, редактором якого став А. Павенський⁷.

Члени Ставропігії належали до ініціаторів заснування політичної організації ГРР 2 травня 1848 р., літературно-наукового товариства «Галицько-руська матиця» влітку того ж року і Народного дому. Під час революції 1848–1849 рр. ідеали, об'єднаної у Ставропігійському інституті, української галицької еліти були співзвучними із загальними тенденціями українського національно-визвольного руху і вже задекларовані в першому номері «Зорі Галицької»⁸.

З іншого боку, суспільну активність членів Ставропігії суттєво обмежували їхні світоглядні засади. Вони мислили політику в межах релігійного світосприймання, яке передбачало її принципи, як-от «моральність», «легальність», «чесність», «законослухняність», не залишаючи місця іншим політичним категоріям, ходам і комбінаціям, ні тим паче радикальним настроям, які диктувала нова епоха.

Як уже відзначалося, до 1867 р. офіційною ідеологічною платформою Ставропігійського інституту було австрофільство.

⁷ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДДАЛ України). Ф. 129. Оп. 2. Спр. 38 (Протоколи засідань Ради за 1848–1859 рр.). Арк. 563, 839.

⁸ Одозва до руского народу. *Зоря Галицька*. 1848. 1 січня.

Газета «Зоря Галицька»

Проавстрійська орієнтація Ставропігії йшла в руслі тогочасних настроїв усього українського галицького суспільства, яке хотіло бачити в монархові гаранта християнської гармонії та миру, порядку й стабільності, що розумно і справедливо вершитиме долі підвладних народів, захищатиме слабших від утисків сильніших. Вона також відповідала політичній орієнтації ГКЦ у Галичині⁹.

Денис Зубрицький

Діячам Ставропігії імпонував дух австрійської дисципліни й порядку; вони вважали трон Габсбургів чи не єдиним захисником від політичних процесів. Особливу вдячність до австрійської влади посилював і той факт, що Ставропігія не була ліквідована, як решта церковних братств, натомість отримала офіційний статус репрезентанта галицьких українців, а згодом – успадкувала майно Братства, поновила право друку й утримування бурси. Австрофіліство відповідало й консервативним соціальним симпаті-

ям Ставропігійських лідерів, їхній прихильності до монархічного правління. Ці політичні переконання влучно сформулював найпопулярніший у той час історик Денис Зубрицький. Він відзначив, що є прихильником монархічного російського й австрійського правління, бо тільки в монархічних державах можна сподіватися на постійне щастя людства¹⁰.

Основою національної самоідентифікації української галицької інтелігенції напередодні революції 1848 р., зокрема і

⁹ Ленчик В. Участь духовенства у відродженні Галичини. *Intrepido pastori. Науковий збірник*. Рим: НТШ, 1984. Т. 62. С. 447–448.

¹⁰ Киричук О., Орлевич І. Львівський Ставропігійський інститут... С. 236–238.

ставропігійських діячів, було гостре відчуття того, що вони не є поляками. Унаслідок невпинного польського національно-культурного тиску найбільш нагальною для тогочасних галицьких українців була потреба виокремити себе з польської ідентичності та виробити ідеологію, яка би суперечила польській тезі, що корінне населення Східної Галичини є рутенцями греко-католицької віри польської національності (т. зв. *Gente Rutheni, natione Poloni*). Без сумніву, на той час галицькі українці вже відчували свою спорідненість з українцями Наддніпрянщини та окремішність від росіян, промовистим свідченням чого стала відома національно-політична декларація ГРР.

Поразка революції 1848–1849 рр., надання переваги більш сильнішому і впливовішому польському елементу, відмова від поділу Галичини на дві етнічні частини – східну та західну, породила розчарування серед українців Галичини. Підтримка у пореволюційний період австрійським урядом поляків, головних опонентів українців, сприяла розвіянню австрофільських настроїв у середовищі старорусинського угруповання та зверненню її поглядів до давнього суперника Польщі–Росії.

Русофільство як суспільно-політична течія почало формуватися після поразки революції 1848–1849 рр., коли сподівання на підтримку з боку австрійської влади не справдилися. Кризова ситуація стимулювала зацікавлення власним минулим, тими періодами, коли соціальна система перебувала у стані рівноваги. Таким стабільним періодом в історії «галицько-руського» народу русофіли вважали добу Київської Русі, коли, згідно з їхніми уявленнями, і виник «русскій народ»¹¹.

Одним із чинників, що впливає на формування питання самоідентифікації народу є знання про його історичне минуле. Найпопулярнішим істориком того часу, як зазначалось, був Д. Зубрицький, дослідження якого з історії Ставропігійського братства, львівських друкарень, Галицького князівства та

¹¹ Орлевич І. Русофільська течія. *Русь, Малоросія, Україна: галицькі українці у пошуках власного імені (XIX – перша половина XX століть)* / наук. ред. І. Орлевич. Львів: Логос, 2021.

ін. пробуджували в галицьких українців інтерес до свого минулого¹².

У своїх історичних творах Д. Зубрицький доводив, закріплене в східнослов'янській історичній думці ще з XIII ст., поняття про етнічну єдність «русского народа» і Київської Русі як держави всіх східних слов'ян. Парадигма «єдиної руської народності» стала основою його досліджень¹³.

Поширювана в історичних творах ідея єдності «русского народу» послужила ідеологічним підґрунтям для становлення русофільської течії в Галичині. Вчення Д. Зубрицького стало основою наукових досліджень його учнів та послідовників – Якова Головацького, Антона Петрушевича, Ісидора Шараневича та усіх вчених-русофілів. Утворення «русского народу» русофіли виводили з часів Київської Русі. Вони вважали галичан (галицко-русских) частиною малоросійського народу який, за концепцією русофілів, разом із білорусами та росіянами, творив «русский народ»¹⁴.

Русофіли визнавали відмінності між українським (малоруським) та російським народами, але як складової («ветви») єдиного «русского» народу, відповідно і мову «малоруську» (українську) розглядали як діалект «русської». Дотримуючись учення Д. Зубрицького, представники цієї течії ідентифікували себе зі східною (візантійсько-русською) цивілізацією, протиставляючи її західній, котру в їхньому розумінні репрезентували поляки, німці та австрійці. Несприятливі історичні події, княжі міжусобиці, татаро-монгольська навала, стверджували русофільські історики, призвели до занепаду Руської держави, і в результаті «русский народ» опинився у складі чужих державних організмів. Одним із своїх основних завдань русофіли визначали збереження культурної єдності з усім «русским міром», тобто з «Руссю Малою»

---

¹² Орлевич І. Ставропігійський інститут у Львові... С. 150.

¹³ Зубрицький Д. Історія древняго Галицко-русского княжества. Львовъ, 1852. Ч. 1. С. 9.

¹⁴ Термін «русский народ» у тексті не отожднюється з терміном «російський» і вживається у тому значенні, в якому ним послуговувалися русофіли, і трактували його як єдність трьох народностей: українська (малоруська), російська та білоруська.

(малоросами) та «Руссю Великою» (росіянами). Відірваність від «русского мира», внаслідок перебування галичан у межах іншої держави, не заважала їм і надалі розглядати себе його частиною. У XIX ст., на думку русофілів, мова російська була найбільше наближена до «русскої», бо саме Росія як незалежна держава зуміла перейняти й утривалити мову часів Козаччини, Києво-Могилянської академії та ін. Русофіли фактично визнавали ідентичність термінів «русска» мова і російська, вважаючи, що в Росії існує «великоруський» діалект, відмінний від «русскої» літературної мови. «Русска» мова і в Наддніпрянській Україні, і в Австрійській державі зазнала істотних змін. Загалом «галичско-русска» і українська (малоруська) була лише діалектом «русскої»¹⁵.

Зневіра української галицької інтелігенції у можливостях національного поступу в період післяреволюційної реакції створили сприятливий ґрунт для російського панславізму, який прийшов на зміну ідеям слов'янської єдності та ферментувався навколо створеного у другій половині 1850-х років у Відні гуртка російського посла Михайла Раєвського (з його ідеями членів Ставропігії знайомили Яків Головацький і Кирило Устиянович)¹⁶. Через особисті контакти галичан із Михайлом Погодіним (Денис Зубрицький постійно з ним листувався) і через літературу російських слов'янофілів Михайла Каткова, Івана Аксакова, Олександра Пипіна пропагувалися думки про вищість російської цивілізації над західною і її месіанську роль серед слов'янських народів¹⁷.

Русофільські настрої серед діячів Ставропігії, як і в усій староруської еліти Галичини, зміцніли під час конституційних реформ 1860-х років у Австрійській (Австро-Угорській) імперії. Значним поштовхом для їхнього організаційного оформлення стало

---

¹⁵ Орлевич І. Русофільська течія... С. 114–117.

¹⁶ Устиянович К. М. О. Раєвский и российский панславизмъ. Спомини з пережитого і передуманого. Львів, 1884. С. 15–32.

¹⁷ Полещук Т. Українське питання в російсько-польській суперечці. *Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка*: зб. наук. праць. 2000. Вип. 3. С. 66–73.

створення в 1861 р. Галицького крайового сейму. Уже перші його засідання продемонстрували, що українське представництво не готове працювати в умовах парламентської демократії. Польські політики в Галичині швидко зорієнтувались у можливостях крайового представництва і перетворили його в засіб утвердження польського характеру автономії краю. Розчарування українських послів у можливості досягнення в сеймовій залі рівноправного українсько-польського порозуміння сприяло утвердженню серед української інтелігенції старорусинського кола відпорної щодо поляків психології та кристалізації русофільських ідей¹⁸.

Нова хвиля конституційних реформ у другій половині 1860-х років, яка призвела до ухвалення австрійської конституції 1867 р. та перетворення імперії на дуалістичну, у Галичині завершилася неофіційною польсько-австрійською угодою, за якою поляки, декларувачи лояльність щодо державної влади, здобули у свої руки крайову автономію. В нових політичних умовах староруська еліта Ставропігії відчувала гостру ностальгію за старими порядками абсолютної монархії і вважала проголошення конституції зрадою австрійським монархом галицьких русинів. Тому їй більше починала імпонувати абсолютна монархія в Росії, а міфічний образ російського царя сприймався як ідеал гуманного християнського правління. Росія кінця 1860-х років видавалася більш привабливою, ніж Австро-Угорська монархія, ще з низки міркувань: російський цар скасував панщину в 1861 р., розправився з польськими повстанцями, запровадив реформи у Правобережній Україні¹⁹. До того ж, галицькі патріоти погано володіли інформацією про справжню національну дискримінацію, якої

---

¹⁸ Аркуша О., Мудрий М. Русофільство в Галичині в середині XIX – на початку XX ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 1999. Вип. 34. С. 238–239; Arkusza H. Sejm Krajowy Galicyjski a kwestia stosunków polsko-ukraińskich. *Parlamentaryzm i prawodawstwo przez wieki. Prace dedykowane Prof. S. Płazie w siedemdziesiąt rocznicę urodzin / pod red. J. Malca i W. Uruszcasa*. Kraków, 1999. S. 121–131.

¹⁹ Терлецький О. Москвофіли і народовці в 70-х роках XIX ст. Львів: НТШ, 1902. С. 67.

заснавали українці в Росії. Зміщення політичних акцентів старорусинської еліти, зокрема і ставропігійського кола, у бік орієнтації на Росію врешті вилилося у відому декларацію про належність до «русского народу». Так замкнулося фатальне коло, з якого Ставропігійському інституту вже не вдасться вийти аж до кінця його існування: польський натиск на українців викликав у них русофільські настрої; поляки своєю чергою використовували їх у Відні для здобуття дедалі більших концесій для себе й обмеження конституційних прав українців Галичини²⁰.

Для Ставропігійського інституту, як і для всього русофільського табору, також залишалася неприйнятною низка принципів позицій народоців, пов'язаних із творенням модерної української нації: відмова від історичної назви «Русь»²¹, церковнослов'янської мовної традиції, прийняття фонетичного правопису замість «етимології»²², зміщення акцентів в історичній традиції від давньоруського періоду до козаччини і Тараса Шевченка.

Русофільськи орієнтовані діячі старшого покоління, зокрема Ставропігії, принципово заперечували культурну експансію Наддніпрянської України й не розуміли, як за основу літературної мови в Галичині може бути взято «малоросійський діалект»²³.

Зацікавлення з боку російського уряду на тлі неухильного натиску поляків на всі позиції українців у Галицькій автономії підживлювало русофільські настрої діячів Ставропігійського інституту. Поляки вміло використовували будь-які їхні прояви, аби переконувати Відень, що галицькі українці сповнені антидержавницьких проросійських настроїв. Особливо помітно цей фатум тяжів над Ставропігійським інститутом. За вигідною

---

²⁰ Демкович-Добрянський М. Українсько-польські стосунки у ХІХ сторіччі. Мюнхен, 1969. С. 38.

²¹ Цегельський Л. Звідки взялися і що значать назви «Русь» і «Україна». Вінніпег: Українська видавнича спілка, 1917. С. 84–85.

²² Макарчук С. Москвафільство: витоки та еволюція ідеї. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 1997. Вип. 32. С. 94.

²³ Генеза украинства. *Временникъ Ставропигійскаго Института*. 1914. С. 126–129.

подачею антиукраїнськи налаштованих польських кіл Галицьке намісництво ревню стежило за політичною позицією Ставропігії.

Наприкінці 1870-х років протистояння між народовським та русофільським таборами українського галицького руху загострилися. Народовці, усвідомлюючи загрозу русофільських настроїв для загальноукраїнських інтересів, а також побоюючись, що пильний контроль австрійського уряду перешкоджатиме їм контактувати з наддніпрянськими діячами, поспішили відмежуватися від Львівської Ставропігії як ворожої їм інституції. Натомість староруська еліта сприймала готовність народовців до порозуміння й політичних контактів із польськими діячами як «польську інтригу», спрямовану на руйнування староруського «архетипу». З цього часу в стінах Ставропігійського інституту запанував дух нетерпимості до українофільської ідеології.

Протягом 1860-х років, на протигагу старшій генерації українських галицьких політиків, які з окреслених вище причин дедалі більше схилилися до русофільства, у Галичині формувався народовський рух. Його діячі, у цей час здебільшого представники молодшого покоління, зробили чіткий вибір на користь ідеї національної окремішності українського народу, відмінного від польського та російського. Відтак внутрішній розвиток українського галицького руху в Галичині у 1870–1890 рр. визначало протистояння між народовським (українофільським) та русофільським напрямками.

Місце Ставропігійського інституту в цих процесах визначали два моменти. З одного боку, установа все ще претендувала на роль провідної інтелектуальної інституції галицьких українців, а відтак зосереджувала свої зусилля на науковому обґрунтуванні підстав їхнього національного існування. З іншого боку, Львівська Ставропігія неухильно поступалася своїми позиціями на користь нових, більш новачасно організованих і відкритих для спілкування із зовнішнім світом культурних та політичних організацій і товариств, фундамент для розвитку яких створило утвердження в Австро-Угорській імперії конституційного устрою. У цей час русофілів та народовців репрезентувала вже ціла низка паралельних політич-

них, науково-літературних і культурно-просвітницьких організацій: Товариство ім. М. Качковського (1874) – «Просвіта» (1868), «Галицькоруська матиця» (1848) – Товариство ім. Шевченка (1873), Руська рада (1870) – Народна рада (1885) та ін.

Отже, розвиток ідеологічної платформи Львівського Ставропігійського інституту з кінця 1860-х до початку 1890-х років визначали ідейні дискусії між народовським та русофільським табором навколо питань національної ідентичності галицьких українців. У цей час Львівська Ставропігія все ще претендувала на роль провідної інтелектуальної інституції галицьких українців, а відтак зосереджувала свої зусилля на науковому обґрунтуванні підстав їхнього національного існування. Для Ставропігійського інституту, як і для всього русофільського табору, залишилася неприйнятною низка принципових позицій народовців, пов'язаних із творенням модерної української нації: відмова від історичної назви «Русь», церковнослов'янської мовної традиції, прийняття фонетичного правопису замість «етимології», зміщення акцентів в історичній традиції від давньоруського періоду до козаччини і Т. Шевченка. Зміцненню русофільських тенденцій у Ставропігії також сприяли вияви зацікавлення галицькою ситуацією з боку російських правлячих кіл та слов'янофільських товариств, які, щоправда, не сягнули рівня систематичної політики.

До початку 1880-х років наукова полеміка русофілів і народовців не мала антагоністичного характеру. З висоти свого віку, соціального становища і християнської етики русофіли сприймали активність народовців як зухвалість «молодиків», які «хотіли би старих розуму вчити», а їхнє захоплення козацтвом, Т. Шевченком, «сільською стріхою» і всією Наддніпрянською Україною – як тимчасову данину романтизму.

Від кінця XIX ст. Львівська Ставропігія цілком усунулася від політичної діяльності, стала поміркованою навіть щодо поляків. Угодовські та традиційні клерикально-консервативні ідеали Ставропігії викликали критику молодого, здебільшого радикально налаштованого покоління українських національних діячів, яке прагнуло відгородити національний рух

від впливу Церкви й надати йому більш новочасного й світського характеру. Ставропігійський інститут ж як стара консервативна інституція виступав проти поширення в Галичині радикальних суспільних впливів. У ХХ ст. його члени залишалися прихильниками монархічної влади й заперечували будь-який демократичний та соціальний поступ суспільства. Вісник Ставропігійського інституту популяризував засади християнського аскетичного й консервативного способу життя, зокрема чесну працю, смирення, покору.

Процеси глибинної трансформації, які перейшов український національний рух у Галичині протягом 1890-х років, супроводжувалися падінням політичних впливів та популярності в суспільстві русофільського напрямку та загальною кризою русофільської ідеології. Це вело до втрати суспільної значущості Львівської Ставропігії, навіть її певної ізольованості. Симпатії до російського царизму закривали ставропігійським діячам шлях до контактів з інтелігенцією Наддніпрянської України, яка дедалі більше заявляла про себе в українському національному відродженні. Антипольське спрямування та консерватизм не дозволяли співпрацювати з польськими ліберальними та демократичними колами. Як не парадоксально, однак навіть невдача політики «нової ери» і повернення більшості українських народовців до опозиційної політики, не зміцнили позиції русофілів, навпаки, позбавили їх можливості критикувати проукраїнських діячів, а відтак суттєво підірвали рушійні сили розвитку.

Суттєво звужували базу галицького русофільства стабілізація та покращення австро-російських відносин, особливо помітні під час перебування на посаді міністра закордонних справ Австро-Угорщини графа Агенора Голуховського-сина (1895–1906)²⁴. У цей час австрійський уряд не демонстрував свого зацікавлення внутрішньо галицькими справами, контроль над якими автоматично повернули собі польські прав-

---

²⁴ Feldman W. Stronnictwa i programy polityczne w Galicyi 1846–1906. Kraków: Książka, 1907. T. 2. S. 337.

лячі кола. Також у цей період російські слов'янофіли дуже обережно ставилися до підтримки галицького русофільства і звели контакти з його діячами до мінімуму.

Отже, на зламі XIX–XX ст. внутрішня логіка розвитку українського національного руху неухильно усувала Ставропігійський інститут від стрижневих процесів національного розвитку, створюючи передумови для його остаточного зникнення з історичної арени. Однак саме в цей час зміцнення українського національного табору в галицькій політиці, створення на його основі політичних партій – Української національно-демократичної, Української соціал-демократичної, Русько-української радикальної, підштовхнули польських політиків на теренах Східної Галичини шукати противагу цим тенденціям в ім'я збереження тут польських впливів. Вектор польської орієнтації змінено в бік «старої партії», фактично галицьких русофілів. Східногалицькі польські політики, які на зламі XIX–XX ст. зосередили у своїх руках владу у краю, повернулися в українському питанні до гучного ще в 1860-х роках гасла польського графа Леонарда-Вінцентія Дуніна-Борковського: «Niema Rusi, jest tylko Polska i Moskwa!»²⁵. Ці настрої відповідали загальній ситуації у польському політичному таборі, яка характеризувалася зміцненням національної демократії, що пов'язувала вирішення польського національного питання з орієнтацією на Росію.

Польські правлячі кола переконували віденський уряд у потребі зберегти в українському галицькому русі «староруську» орієнтацію як чинник поміркованості та стабільності, на противагу нібито міцніючому радикалізмові «українців». Ставропігійський інститут знову почав одержувати дотації з державної скарбниці, які, у поєднанні зі значною матеріальною базою самої Ставропігії, забезпечували її діячам безбідне існування і схиляли їх до політичної лояльності.

*Олександра Киричук
Ірина Орлевич*

---

²⁵ Макарчук С. Москвофільство: витоки та еволюція... С. 98.